

Bevezetés a nyelvtudományba

Jel, jelrendszer, nyelv

Kálmán László

(volt MTA/ELTE Elméleti nyelvészet (volt kihelyezett) volt tanszék
kalman.laszlo@nytud.(volt mta.)hu

2020. szeptember 9.

Mi az, hogy jel?

A *jel* (*sign*) egy olyan érzékszervekkel közvetlenül érzékelhető fizikai jelenség, ami a saját részein, okain stb. kívül másra is utal azok számára, akik ismerik a használatát.

A *jel* szót a köznyelvben másra is használjuk, pl. 'tünet' értelemben (a láz a betegség *jele*, a füst a tüzet *jelzi*).

Egyszerű a kettő megkülönböztetése? (Gondoljunk az állatok által használt „jelekre”, a mosolyra stb.!)

A jelek többé-kevésbé **önkényesek** (*arbitrary*) lehetnek, ami azt jelenti, hogy (a jel használói számára) nem magától értetődő, hanem külön megtanulandó a jel és a jelölt dolog kapcsolata.

Az *önkényes* ellentéte a **motivált**. Például motiváltak az ún. *ikonikus* jelek (férfi/női vécéken gyakran látunk ilyet).

Vajon mennyire önkényesek

- ... az emberi nyelv szavai?
- ... mondatai?
- ... a siketek jelei?

Mitől gondoljuk, hogy bizonyos jelek **jelrendszert** alkotnak? (Pl. hajók zászlójelei, közlekedési táblák?)

- minél több *szisztematikus* vonást találunk, annál rendszerszerűbbnek tekintjük
- Mik a rendszerszerű vonások? Hasonlóságok jelek között, amik együtt járnak azoknak a jeleknek a **funkcionális** hasonlóságával.
- A természetes nyelveknek rengeteg rendszerszerű vonásuk van (a régi görögök ezt *analógiának* nevezték), de nagyon sok nem rendszerszerű is (a görög filozófusoknál: *anomália*). Analógia például: azonos funkciójú igealakok hasonló végződése; anomália például: a rokonságra utaló szavak alakja a legtöbb nyelvben szinte teljesen függetlenek egymástól, pedig egész jól lehet rendszerezni a rokonsági fokokat...

A természetes emberi nyelvek sajátos volta

Miben más a **természetes nyelv** (*natural language*), mint a többi jelrendszer?

- Kettős tagolás
- Produktivitás/kreativitás...
- Áthelyezhetőség? (Fiktív, múltbeli stb. témák...)

